

UCHWAŁA NR. 28/302/15.....

ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

z dnia 7 kwietnia 2015 roku

w sprawie przyjęcia Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2015 – 2020

Na podstawie art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 596 z późn. zm.) oraz art. 15 ust. 4 pkt 2, art. 19 ust. 3 i ust. 8 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2014r. poz. 1649 z późn. zm.) w związku z art. 21 pkt 4 a ustawy z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2015 r. poz. 163) i pkt. 2 Działania IV.2. Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej stanowiącego załącznik do uchwały Nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. w sprawie przyjęcia programu pod nazwą „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” (M. P. z 2014 r., poz. 811) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2015 – 2020 stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. 1. Przyjmuje się komunikat o podjęciu uchwały o przyjęciu Programu, o którym mowa w § 1 uchwały w brzmieniu jak w załączniku nr 2 do niniejszej uchwały i przekazuje się go do ogłoszenia w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

2. Informacja o przyjęciu Programu, o którym mowa w § 1 uchwały oraz treść Programu zostaną podane do publicznej wiadomości poprzez ogłoszenie na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego.

§ 3. Traci moc uchwała nr 168/2006/13 Zarządu Województwa Lubuskiego w sprawie uchwalenia Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim na lata 2013 – 2020.

§ 4. Wykonanie uchwały powierza się Marszałkowi Województwa Lubuskiego.

§ 5. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

*Stwierdzam zgodność z
projektem uchwały*

DYREKTOR
REGIONALNEGO OŚRODKA
POLITYKI SPOŁECZNEJ
w Zielonej Górze

Jakub Piosik

wz. MARSZAŁKA WOJEWÓDZTWA

Stanisław Tomczyszyn

Stanisław Tomczyszyn
WICEMARSZAŁEK

Załącznik nr 1 do

Uchwały Zarządu Województwa Lubuskiego

Nr 28/302/15 z dnia 7 kwietnia 2015 r.

Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2015 – 2020 – wspólna wizja pozytywnych zmian

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Spis treści

Wprowadzenie	4
Wstęp.....	6
Część I	9
KONTEKSTY ROZWOJU LUBUSKIEJ EKONOMII SPOŁECZNEJ	9
EUROPEJSKI I KRAJOWY KONTEKST ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ – CEZARY MIŻEJEWSKI	9
REGIONALNY KONTEKST ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ	11
LOKALNE KONTEKSTY ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ – PAWEŁ URBANOWICZ.....	15
INSTYTUCJONALNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W LUBUSKIM.....	17
STAN EKONOMII SPOŁECZNEJ I INFRASTRUKTURA WSPARCIA	20
WYBRANE ŹRÓDŁA WSPARCIA DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH I PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ	23
Część II	26
LUBUSKI PROGRAM ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ.....	26
CELE LUBUSKIEGO PROGRAMU ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ	26
PRIORYTETY I DZIAŁANIA W LUBUSKIM PROGRAMIE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ	30
MONITORING LUBUSKIEGO PROGRAMU ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ	55
Załączniki	57
ZAŁĄCZNIK NR 1 WSKAŹNIKI OSIĄGNIĘCIA REZULTATÓW NA POZIOMIE DZIAŁAŃ	57
ZAŁĄCZNIK NR 2 WYKAZ KODÓW CPV	64
ZAŁĄCZNIK NR 3 ZESTAWIENIE KOMPETENCJI PODMIOTÓW	65
ZAŁĄCZNIK NR 4 SPIS WYKRESÓW, MAP, TABEL I SCHEMATÓW	67
ZAŁĄCZNIK NR 5 CENTRA INTEGRACJI SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM	68
ZAŁĄCZNIK NR 6 KLUBY INTEGRACJI SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM	69
ZAŁĄCZNIK NR 7 WARSZTATY TERAPII ZAJĘCIOWEJ W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM	70
ZAŁĄCZNIK NR 8 SPÓŁDZIELNIE SOCJALNE W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM.....	72

Wykaz ważniejszych skrótów użytych w dokumencie:

BGK – Bank Gospodarstwa Krajowego
CIS – centrum integracji społecznej
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
ES – ekonomia społeczna
JST – jednostki samorządu terytorialnego
KIS – klub integracji społecznej
LGD – Lokalna Grupa Działania
KPRES – Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
LPRES – Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
LUW – Lubuski Urząd Wojewódzki
MIR – Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju
MPIPS – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
NGO – organizacje pozarządowe
OHP – Ochotniczy Hufiec Pracy
OPS – ośrodek pomocy społecznej (GOPS – gminny..., MOPS – miejski...)
OWES – ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
PES – podmioty ekonomii społecznej
FP – fundusz pracy
PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PO FIO – Program Operacyjny Fundusz Inicjatyw Obywatelskich
PO KL – Program Operacyjny Kapitał Ludzki
PS – przedsiębiorczość społeczna/przedsiębiorstwo społeczne
PUP – powiatowy urząd pracy
RKRES – Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
RPO – Regionalny Program Operacyjny
ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze
UMWL – Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego
WUP – Wojewódzki Urząd Pracy

Wprowadzenie

W kontekście współczesnych przemian społeczno-gospodarczych i pogłębiającego się rozwarstwienia społecznego, szczególnego znaczenia nabierają działania sprzyjające inkluzji społecznej, ze szczególnym naciskiem na metody aktywnej integracji.

Podmioty ekonomii społecznej, wykorzystujące działalność ekonomiczną dla realizacji celów społecznych, mają potencjał do odegrania istotnej roli w tym procesie, udowadniając przy tym, że budowanie prężnej i dynamicznie rozwijającej się gospodarki, sprzyjającej jednocześnie włączeniu społecznemu jest zadaniem wykonalnym, co więcej – ekonomicznie uzasadnionym. Instytucjonalne wsparcie podmiotów ekonomii społecznej staje się zatem kluczowym aspektem budowy i wspierania społeczeństwa obywatelskiego oraz społecznej gospodarki rynkowej, opartej na zasadach sprawiedliwości społecznej.

Wyrazem uznania dla potencjału sektora ekonomii społecznej jest przyjęcie przez Radę Ministrów w sierpniu 2014 r. Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), w którym określono kluczowe kierunki interwencji publicznej, mające stworzyć jak najlepsze warunki dla rozwoju sektora ekonomii społecznej w Polsce, włączając tym samym ekonomię społeczną do głównego nurtu polityk publicznych. KPRES powstawał w duchu partnerstwa i dialogu z interesariuszami. Co ważne, zasady te znalazły odzwierciedlenie w jego treści, dokument kładzie bowiem nacisk na decentralizację w zakresie realizacji działań, silnie angażując także instytucje regionalne i lokalne. Formuła ta pozwoli w jak najwyższym stopniu dopasować systemy wsparcia do specyficznych potrzeb lokalnych i elastycznie reagować na pojawiające się wyzwania.

Abstrahując od ram programowych czy prawnych, określanych na poziomie kraju, dzięki czemu możliwe jest zapewnienie spójności działań, ekonomia społeczna jest obszarem, który w pełni realizuje się dopiero w środowisku lokalnym, odpowiadając na jego potrzeby i dzięki wykorzystaniu lokalnych zasobów. Oddolny charakter inicjatyw koresponduje z potrzebą koordynacji działań w obszarze ekonomii społecznej na poziomie regionu. Planowanie interwencji musi zakładać zaangażowanie samorządu lokalnego, jak i wszystkich interesariuszy, budujących lokalną wspólnotę. Jest to szansa na tworzenie polityk publicznych nie tylko w sposób demokratyczny, deliberatywny, ale także zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Wdrożeniem tej koncepcji jest m.in. Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, stanowiący operacjonalizację zapisów KPRES. Program opiera się o kompleksową diagnozę sytuacji sektora ekonomii społecznej w regionie, prezentując wizję, cele oraz wymierne rezultaty zaplanowanych działań.

Szczególnie istotnym wyzwaniem na poziomie regionalnym będzie wspieranie aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a także stworzenie infrastruktury wsparcia dla ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, a dokładniej – zapewnienie dostępu do usług animacyjnych, inkubacyjnych oraz ukierunkowanych na wsparcie istniejących przedsiębiorstw społecznych. Inicjowany właśnie system akredytacji oraz standardów działania instytucji wsparcia ekonomii społecznej (AKSES) służyć będzie zapewnieniu wysokiej jakości oraz porównywalnego poziomu i zakresu usług świadczonych na rzecz podmiotów ekonomii społecznej na terenie całego kraju.

Wyrażam przekonanie, że wizja przyszłości sektora ekonomii społecznej w województwie lubuskim, która inspirowała twórców niniejszego dokumentu, stanie się rzeczywistością, tworząc silną podstawę dla funkcjonowania i rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie.

Krzysztof Więckiewicz

**Dyrektor Departamentu Pożytku Publicznego
Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej**

Wstęp

Oddany w ręce Czytelników Program jest dokumentem urzędowym, ale jednocześnie jest on uporządkowanym i dokładnie przedyskutowanym zapisem wspólnej wizji pozytywnych zmian. Narzędziem tych zmian ma być ekonomia społeczna. Na potrzeby Programu przyjmujemy szeroką jej definicję zamieszczoną w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej: *„Ekonomia społeczna to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej oraz rozwojowi lokalnemu”*.

W obszarze ekonomii społecznej działają podmioty należące do czterech podstawowych kategorii:

- **przedsiębiorstwa społeczne** (są to podmioty prowadzące działalność gospodarczą, zarządzane na zasadach demokratycznych, których celem jest integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, nie rozdzielające zysku ani nadwyżki bilansowej pomiędzy udziałowców),
- **podmioty reintegracyjne** (np. Zakłady Aktywności Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej, Centra Integracji Społecznej),
- **podmioty działające w sferze pożytku publicznego** (prowadzące działalność ekonomiczną i zatrudniające pracowników, choć nie opierają swojej działalności o ryzyko ekonomiczne),
- **podmioty sfery gospodarczej** (utworzone w związku z realizacją celu społecznego lub dla których cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej)¹.

Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (w skrócie LPRES) na lata 2015-2020 jest programem wojewódzkim w zakresie rozwoju ekonomii społecznej. Celem rozpoczęcia aktualizacji Programu w roku 2014 było dostosowanie go do zmieniającej się sytuacji Regionu, nowej perspektywy finansowej UE oraz przyjętego w 2014 r. Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. W Programie sformułowano cele niezbędne dla rozwoju ekonomii społecznej w województwie lubuskim. Wskazano sposoby ich realizacji, planowane wskaźniki i rezultaty, których osiągnięcie jest kluczowe dla rozwoju ekonomii społecznej w województwie.

Głównym celem Programu jest wzrost znaczenia ekonomii społecznej dla rozwoju społeczno – gospodarczego województwa lubuskiego. Jego autorzy mają wspólną wizję Regionu,

¹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014, s. 14.

w którym, dzięki harmonijnej współpracy między jednostkami samorządu, biznesu i sektora obywatelskiego, w sposób istotny zwiększą się możliwości zatrudnienia i aktywizacji społecznej dla osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem. Wizja ta jest znacznie szersza, bo obejmuje również oczekiwane zmiany w funkcjonowaniu społeczności lokalnych. Marzeniem autorów są silnie powiązane społeczności, które są w stanie skutecznie rozwiązywać trapiące je problemy. Będzie to możliwe, między innymi, dzięki tworzeniu nowych i wzmacnianiu istniejących podmiotów ekonomii społecznej oraz rozwijaniu dla nich odpowiedniego systemu wsparcia.

Aktualizacja Programu przebiegała w kilku etapach. Pierwszym etapem była praca ekspertów w grupach. Dzielili się oni swoim doświadczeniem i proponowali zmiany w działaniach zawartych w Programie. Prace były prowadzone pod opieką krajowego eksperta w zakresie ekonomii społecznej, Cezarego Miżejewskiego. Następnie Program z proponowanymi zmianami został poddany konsultacjom społecznym. Ostatnim etapem było przyjęcie Programu przez Zarząd Województwa Lubuskiego.

Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jest więc wspólnym dziełem szeroko rozumianego środowiska osób, instytucji i organizacji zainteresowanych jej rozwojem. Taki sposób tworzenia Programu wynikał z przyjęcia kilku założeń. Po pierwsze, chodziło o to, by osoby z odpowiednim doświadczeniem i kompetencjami miały wpływ na ostateczny kształt Programu. Po drugie, liczono na efekt synergii, czyli wzajemne inspirowanie się przez uczestników warsztatów i doskonalenie proponowanych rozwiązań. Dyskusje – ze względu na różnice doświadczeń i punktów widzenia - nie zawsze były łatwe, ale dzięki dobrej atmosferze stworzonej przez organizatorów spotkań, udało się wypracować spójną wizję zmian. Po trzecie, za bardzo ważny warunek powodzenia Programu uznano identyfikowanie się z jego celami szerokiego grona przedsiębiorców społecznych, społeczników i pracowników instytucji publicznych. Proces opracowania Programu był więc cennym doświadczeniem nie tylko z punktu widzenia jego treści, ale także ze względu na nawiązane przez współautorów kontakty, które już zaowocowały w postaci ciekawych inicjatyw. Można oczekiwać, że więzi, które zrodziły się podczas przygotowywania Programu okażą się trwale i cenne z punktu widzenia rozwoju ekonomii społecznej w Regionie.

Specyfika polskiej ekonomii społecznej, a szczególnie województwa lubuskiego, każe zwrócić szczególną uwagę na organizacje pozarządowe jako nie tylko szeroką paletę podmiotów ekonomii społecznej, ale także jako na potencjał (szanse na ekonomizację) powstawania przedsiębiorstw społecznych sensu stricto. Program jest więc nie tylko wizją rozwoju ekonomii społecznej, ale także elementem systemowej współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi (jako ważnymi – zgodnie z filozofią Funduszy Europejskich – partnerami społecznymi) a administracją w programowaniu, wdrażaniu, monitorowaniu i ocenie wdrażania funduszy strukturalnych. To doświadczenia poprzedniego

okresu programowania – koncepcja Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, Model Współpracy administracji z organizacjami pozarządowymi – są podstawą założeń tego Programu.

Program powstał w wyniku długiego procesu. Oparty z jednej strony na elementach współdecydowania (powołanie w ramach Projektu Szkoła Dialogu – perspektywą skutecznej współpracy Prekomitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej), a także konsultowania samego dokumentu. Konsultacje zorganizowano w formie:

- konsultacji społecznych Programu. Program został wywieszony na stronie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w terminie 4 marca 2015 r. wraz z formularzem konsultacyjnym.
- spotkań konsultacyjnych.

Podsumowanie konsultacji jest załącznikiem do Programu.

Zaktualizowany Program stanowi szansę, ale nie gwarantuje powodzenia działań na rzecz ekonomii społecznej. Sukces zależy od wielu czynników. Wprowadzanie go w życie w dużym stopniu zależy od determinacji władz województwa, przedstawicieli różnorodnych instytucji publicznych i organizacji obywatelskich. Wiele zależy też od umiejętności partnerskiej współpracy między wymienionymi podmiotami. Biorąc pod uwagę ważne cele społeczne, którym ma służyć, można liczyć na to, że zostanie on skutecznie wykorzystany i przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców województwa. Biorąc pod uwagę, że Program jest wspólną, szeroko konsultowaną wizją pozytywnych zmian w Regionie, można wyrazić optymizm w sprawie jego udanej realizacji. Życzymy więc powodzenia wszystkim, którzy troszczą się o solidarność i spójność społeczną, a przede wszystkim osobom, które są głównymi adresatami planowanych działań.

Redaktorzy

Część I

KONTEKSTY ROZWOJU LUBUSKIEJ EKONOMII SPOŁECZNEJ

W pierwszej części dokumentu przedstawiono zróżnicowane konteksty rozwoju lubuskiej ekonomii społecznej – od europejskiego i krajowego, poprzez regionalny, do kontekstu lokalnego. Chodzi tutaj o wskazanie różnorodnych okoliczności, które musiały być uwzględnione w procesie tworzenia Programu oraz o możliwie szerokie uzasadnienie proponowanych tutaj rozwiązań. Program jest przede wszystkim odpowiedzią na współczesne wyzwania społeczno – ekonomiczne, ale także próbą wprowadzenia w Regionie nowych sposobów rozwiązywania problemów społecznych.

EUROPEJSKI I KRAJOWY KONTEKST ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ – CEZARY MIŻEJEWSKI

W procesie tworzenia Programu istotnym punktem odniesienia były wymogi i propozycje zawarte w dokumentach unijnych i krajowych. Tworząc Program, brano przede wszystkim pod uwagę treść Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) przyjętego przez Radę Ministrów 12 sierpnia 2014 roku.

Program ten stanowi z jednej strony operacjonalizację krajowej polityki rozwoju ekonomii społecznej zawartej w Strategii Rozwoju Kraju, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego i Strategii Rozwoju Kapitału Społecznej czy wreszcie Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Z drugiej zaś stanowi on warunek ex-ante, czyli warunek wstępny uczestniczenia w perspektywie finansowania ze środków europejskich w okresie 2014-2020. W przyjętej przez Radę Ministrów i Komisję Europejską umowie partnerstwa wskazano wyraźnie, iż działania realizowane w obszarze ekonomii społecznej muszą być zgodne z tym programem rozwoju. Zapewniono bowiem pełną zgodność programu z zapisami strategii Europa 2020, która wskazuje problem włączenia społecznego i przeciwdziałania ubóstwu jako jeden z pięciu podstawowych celów nowej strategii.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej wyraźnie wskazuje trzy konteksty rozwojowe ekonomii społecznej w najbliższych siedmiu latach:

Pierwszy kontekst, **to rola ekonomii społecznej w tworzeniu miejsc pracy oraz reintegracji zawodowej i społecznej**. Ta funkcja ekonomii społecznej była najbardziej obecna w dotychczasowej polityce, choć skierowana była przede wszystkim do klientów pomocy społecznej. Obecnie program proponuje jej znaczne poszerzenie z uwagi na zredefiniowanie pojęcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Do klientów pomocy społecznej kierowane będą ścieżki rozwojowe z projektów pomocy

społecznej, Programu Aktywizacja i Integracja, udziału Centrów Integracji Społecznej (CIS) i Klubów Integracji Społecznej (KIS) oraz działania tworzące miejsca pracy po procesie reintegracyjnym. Jednak program wskazuje też inne grupy zagrożone wykluczeniem społecznym w szczególności młodzież kończąca edukację jak i osoby w wieku 50+. Te grupy wymagają innego podejścia i innej strategii w tworzeniu nowych miejsc pracy. Warto jednak zwrócić na to rozszerzenie zakresu działań.

Drugi kontekst, to **rola ekonomii społecznej w rozwoju usług społecznych użyteczności publicznej**. Obecne działania programowe, organizacyjne i finansowe Polski nastawione są na istotny rozwój usług związany z wyzwaniem demograficznymi i zdrowotnymi. Dlatego też połączone zostaną oczekiwania obywateli oraz tendencje europejskie na rzecz rozwoju usług społecznych w interesie ogólnym. Nie jest bowiem obojętne jakiego rodzaju miejsca pracy będą wspierane w pierwszej kolejności. Muszą one odpowiadać na potrzeby i wyzwania najważniejszych kwestii społecznych. Dlatego też nie ulega wątpliwości, że niezbędne jest tworzenie miejsc pracy w ekonomii społecznej realizujących usługi wobec dzieci (żłobki, przedszkola), usługi dla osób zależnych (dzieci, niepełnosprawni, osoby starsze) w tym usługi asystenckie, opiekuńcze. Ponadto niezbędne jest rozbudowanie całego bloku wsparcia rodzin wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej. Usługi to oczywiście nie tylko działania osobowe, lecz również infrastrukturalne w obszarach mieszkalnictwa chronionego, placówek dziennych, dziennych domów opieki. Ale usługi nie muszą obejmować wyłącznie kwestii ogólnokrajowych. Na poziomie regionalnym można zdefiniować swoje potrzeby i oczekiwania związane z rozwojem regionalnym, takim jak turystyka społeczna w lubuskim.

Trzeci kontekst, to **rola ekonomii społecznej w rozwoju lokalnym**. Ten aspekt jest niezwykle mocno eksponowany w wielu działaniach. Ekonomia społeczna stanowi rozwój odpowiedzialności za wspólnotę samorządową w wymiarze społecznym i ekonomicznym. Ekonomia społeczna tworzy miejsca pracy i zatrudniając osoby ze społeczności lokalnej, realizuje usługi, które tej społeczności są potrzebne i wreszcie uczestniczy - a raczej może uczestniczyć - w kreowaniu lokalnej polityki usług społecznych. Wszystko to stanowi o sile podmiotów ekonomii społecznej, różniąc się tym od pozostałych przedsiębiorców, że stanowią świadomy podmiot lokalnej polityki społecznej. Ten aspekt częstokroć zapominany stanowi o sile ekonomii społecznej.

W dyskusji europejskiej silne społecznie i ekonomicznie wspólnoty samorządowe stanowią jedną z odpowiedzi na negatywne skutki procesu globalizacji.

To we wspólnotach samorządowych i ich inicjatywie istnieje potencjał, który może zapobiec masowym migracjom, zwłaszcza ludzi młodych. To we wspólnotach samorządowych może istnieć potencjał *rozwoju rodzin*, które potrzebują pracy, mieszkań i usług społecznych umożliwiających aktywność zawodową. To wspólnoty samorządowe mogą zapobiec wielu negatywnym zjawiskom społecznym

i jest to możliwe jedynie przy pełnym partnerstwie publiczno-społecznym, które stanowi oś Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Aby wykorzystać możliwości rozwoju ekonomii społecznej przewidziane impulsem europejskim jak i działaniami polskiej polityki publicznej niezbędne jest spełnienie trzech warunków. Warunek pierwszy, to **włączenie polityki rozwoju ekonomii społecznej w regionalne i lokalne polityki publiczne**. Bez uznania, iż ekonomia społeczna stanowi jeden z instrumentów rozwojowych, nie jest możliwe wykonanie zobowiązań europejskich. Niezwykle ważne jest m.in. stworzenie jasnej i klarownej koordynacji działań na poziomie regionalnym, z udziałem zarówno administracji jak i sektora ekonomii społecznej.

Warunek drugi, to **otwarcie samorządów lokalnych na partnerstwo**, które powinny traktować podmioty ekonomii społecznej jako ważnego partnera i współrealizatora zadań publicznych. Współpraca samorządów i ekonomii społecznej, to nadal niewykorzystany potencjał, umożliwiający nie tylko rozwój społeczny i ekonomiczny ale również racjonalizację wydatków publicznych.

Warunek trzeci, to **postawienie na edukację**. Rozwój lokalny, partnerstwo publiczno-społeczne i rozwój ekonomii społecznej nie będą możliwe bez szerokiej edukacji dzieci i młodzieży. Od szkół zaczyna się rozumienie wspólnot samorządowych i rozwoju lokalnego. Dzisiejsze działania zapewnią efekty w następnych latach, bowiem dzisiejsi uczniowie to przyszli samorządowcy, przedsiębiorcy i działacze społeczni. Nie należy jednakże zaniedbywać tworzenia sieci i edukowania liderów lokalnych bowiem oni tworzą dzisiejszą rzeczywistość, budując podwaliny rozwojowe 2020 roku.

Wszystkie działania przewidziane Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej znalazły swoje miejsce w lubuskim Programie. Stanowiąc część większej całości, znaleźliśmy wszystkie punkty spójne z działaniami krajowymi nie rezygnując jednak z regionalnej specyfiki działań.

*Tekst: Cezary Miżejewski**

*Cezary Miżejewski – Ekspert w zakresie ekonomii społecznej, Prezes Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych

REGIONALNY KONTEKST ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ

Charakteryzując regionalny kontekst rozwoju ekonomii społecznej, bierzemy pod uwagę zarówno specyficzne dla Regionu wyzwania społeczno – ekonomiczne jak i instytucjonalne uwarunkowania wprowadzania w życie Programu.

Demograficzne i społeczno – ekonomiczne uwarunkowania rozwoju ekonomii społecznej w Lubuskiem

Pod względem liczby ludności lubuskie należy do najmniejszych województw w Polsce. Według danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze liczba ludności województwa lubuskiego w dniu 31 grudnia 2013 r. wynosiła 1021,5 tys. (tj. 2,7% ogółu ludności w kraju). Od roku 2000 liczba ludności województwa zwiększyła się o około 13,0 tys. mieszkańców. W miastach w 2013 roku żyło 645,0 tys., tj. 63,1% ogółu ludności województwa, natomiast na wsi liczba ludności wynosiła 376,5 tys., tj. 36,9%. Od końca lat 90. ubiegłego stulecia liczba mieszkańców miast i ich udział w ogólnej liczbie ludności sukcesywnie maleje. W 2013 r. liczba mieszkańców miast zmniejszyła się w porównaniu z 2012 r. o 2,6 tys. osób (0,4%), a w stosunku do 2000 r. – o 7,1 tys. osób (1,1%). Jednocześnie rośnie liczba mieszkańców wsi; w relacji do 2012 r. – o 0,7 tys. osób (0,2%), a w porównaniu z 2000 r. – o 20,1 tys. osób (5,6%). Zwiększenie liczby ludności wiejskiej na niekorzyść miast było spowodowane rozwojem ośrodków podmiejskich, które zostały zasilone młodymi ludźmi – mieszkańcami miast. Dodatkowo na szybszy niż w miastach rozwój ludności ma wpływ większa dzietność rodzin mieszkających na wsi. Z punktu widzenia możliwości realizacji Programu istotne wydają się dwie okoliczności. Po pierwsze, małe pod względem liczby mieszkańców, województwo stwarza większe szanse na skuteczną koordynację i komunikację między sektorami, instytucjami i organizacjami. Po drugie „rozproszenie” większości mieszkańców w licznych małych i średnich miejscowościach, zwiększa znaczenie lokalnych inicjatyw. Można zaryzykować stwierdzenie, że przyszłość lubuskiej ekonomii społecznej rozstrzygnie się w powiatach i gminach.

Aktywność ekonomiczna ludności

Analiza danych dotyczących aktywności ekonomicznej ludności w Lubuskiem wskazuje na to, że aktywizacja zawodowa jest poważnym wyzwaniem. Ludność aktywna zawodowo w 2013 r. stanowiła jedynie 54,4% ludności w wieku 15 lat i więcej (wobec 55,1% w 2010 r.). Problem ten dotyczy przede wszystkim kobiet. Co prawda w ciągu 3 lat nieco wzrosła aktywność zawodowa kobiet o 0,1 pkt proc. do poziomu 46,4%, jednak w populacji mężczyzn współczynnik aktywności zawodowej wyniósł 63,1%. Im wyższe wykształcenie mieszkańców, tym wyższy współczynnik aktywności zawodowej. W 2013 r. w grupie aktywnych zawodowo (tj. pracujących i bezrobotnych) 53,8% stanowiły osoby z wykształceniem wyższym oraz średnim ogólnokształcącym, a 29,7% - osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Dalsze 9,6% aktywnych zawodowo stanowiły osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, a 7,1% - z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niższym. Warto zauważyć, że ponad 83% ludności z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niższym wykazuje

bierność zawodową. Osoby te stanowią 42% ogółu biernych zawodowo w województwie.

W 2013 r. w województwie lubuskim notowano wyższy niż w pozostałych województwach wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych, na poziomie 26,7% (wobec 20,9% średnio w Polsce). Było to o 1,7 pkt proc. więcej niż w 2010 (w kraju o 0,5 pkt proc. więcej).

Zasięg ubóstwa i wykluczenia społecznego

W świetle informacji pochodzących z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2013 r. w województwie lubuskim w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (tzn. poniżej poziomu minimum egzystencji) żyło 6,4% osób, czyli o 1,5 p. proc. więcej niż w roku poprzednim. Zwiększenie odsetka osób zagrożonych ubóstwem skrajnym mogło być związane m.in. ze wzrostem poziomu minimum egzystencji oszacowanego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, dla osoby samotnie gospodarującej, w ujęciu rocznym, z 519 do 551 zł, zaś dla osoby w gospodarstwie wieloosobowym – z 1401 do 1486 zł. W wymiarze terytorialnym największe odsetki osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji były w 2013 r. w województwach północno-wschodniej Polski, tj. województwie warmińsko-mazurskim (13,2%) oraz podlaskim (11,2%).

Na wyższym poziomie niż przed rokiem w województwie lubuskim ukształtowała się także wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym. W 2013 r. w gospodarstwach domowych, w których wydatki wynosiły mniej niż 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych, żyło 15,0% osób, wobec 13,3% w 2012 r. Zasięg ubóstwa relatywnego był największy w województwach północno-wschodniej Polski, szczególnie w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie odsetek zagrożonych ubóstwem w 2013 r. wyniósł 25,4%. Częściej niż co piąta (22,7%) osoba uboga relatywnie mieszkała w województwie podlaskim, lubelskim (21,5%) i podkarpackim (20,9%).

W 2013 r. wszystkie województwa w kraju, w tym Lubuskie w ujęciu rocznym odnotowały znaczący wzrost wskaźnika zagrożenia ubóstwem ustawowym. Poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa, czyli poniżej progu interwencji socjalnej w województwie lubuskim żyło w 2013 r. 12,2% osób, czyli o 7,2 p. proc. więcej niż w 2012 r. Tak znaczny wzrost ubóstwa ustawowego wynika jednak głównie ze zmiany wartości progów interwencji socjalnej, a nie ze zmiany sytuacji bytowej gospodarstw domowych.

Biorąc pod uwagę zasięg ubóstwa ekonomicznego, najkorzystniejszą sytuację miały gospodarstwa domowe w województwie śląskim, dolnośląskim i mazowieckim. Tam stopa ubóstwa, tj. odsetek osób w gospodarstwach o wydatkach poniżej odpowiednio przyjętych granic był najniższy.

Osoby długotrwale bezrobotne

W końcu 2014 r. w województwie lubuskim odnotowano 25,1 tys. długotrwale bezrobotnych. Było to o 4,9 tys. osób (o 16,3%) mniej w porównaniu z końcem poprzedniego roku i o 1,4 tys. (o 5,2%) osób mniej niż w końcu 2010 r. Długotrwale bezrobotni stanowili 53,4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, a ich udział w strukturze był wyższy niż w końcu 2013 r. i 2010 r. odpowiednio o 3,1 p. proc. i 8,6 p. proc. Z ogółu długotrwale bezrobotnych 100 osób (tj. 0,4%) posiadało prawo do zasiłku. Ponad połowa długotrwale bezrobotnych to kobiety – 14,4 tys. osób (tj. 57,1%). Długotrwale bezrobotni to najczęściej osoby z niskim poziomem wykształcenia: gimnazjalnym i niższym oraz zasadniczym zawodowym, których odsetek w końcu 2014 r. wyniósł odpowiednio 33,2% i 32,3%. Były to zazwyczaj osoby w wieku od 25 do 34 lat (25,3%). Dalsze 22,7% długotrwale bezrobotnych stanowiły osoby w wieku od 35 do 44 lat, a 21,5% - osoby w wieku od 45 do 54 lat.

Najwyższy udział długotrwale bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych notowano w końcu 2014 r. w powiatach: nowosolskim (60,6%), międzyrzeckim (60,1%) oraz strzelecko-drezdeneckim (59,0%) a najniższy w powiatach: słubickim (45,2%), sulęcińskim (46,7%) i gorzowskim (47,1%). W miastach na prawach powiatu: Gorzów Wlkp. i Zielona Góra udziały tej grupy bezrobotnych wyniosły odpowiednio 41,8% i 48,9%.

Bezdomność

Z analizy danych Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. (LUW) wynika, że liczba wszystkich zdiagnozowanych osób bezdomnych, których ostatnim miejscem zameldowania była dana gmina w województwie lubuskim (przebywających na terenie gminy i poza jej granicami) wynosi 1 385. Jak wynika z ogólnopolskiego badania zainicjowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, które zostało przeprowadzone w lutym 2013 r., w województwie lubuskim przebywa ok. 820 osób bezdomnych. Są to bezdomni przebywający w placówkach noclegowych na terenie gminy, a także poza placówkami instytucjonalnymi. Wśród osób bezdomnych z terenu województwa lubuskiego zdecydowaną większość stanowią mężczyźni, bo aż 86,3%, kobiety – 10,7%, natomiast dzieci – 3% ogółu.

Największa koncentracja występuje w ośrodkach wojewódzkich – Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. Problem bezdomności zauważalny w widoczny sposób występuje również w gminach: Międzyrzecz, Słubice, Żary, Świebodzin, Strzelce Krajeńskie, Drezdenko, Kostrzyn n. Odrą, Kożuchów, Nowa Sól, Gubin, Lubsko, Łagów, Skwierzyna, Szprotawa.

LOKALNE KONTEKSTY ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ – PAWEŁ URBANOWICZ

Jak już stwierdzono wyżej „rozproszenie” większości mieszkańców w licznych małych i średnich miejscowościach, zwiększa znaczenie lokalnych inicjatyw. Można zaryzykować stwierdzenie, że przyszłość lubuskiej ekonomii społecznej rozstrzygnie się w powiatach i gminach. Poniżej przedstawiamy najważniejsze warunki powodzenia tych inicjatyw.

Przywołane dane statystyczne i wyniki badań socjologicznych ukazują lubuskie społeczeństwo z szerszym, niż przeciętna krajowa, udziałem osób w kręgu ryzyka niepowodzeń życiowych. Przejawem trudnej sytuacji życiowej jest brak lub ograniczenie aktywności zawodowej. Przyczyn jest wiele i mają swoją wieloletnią historię. PES-y są narzędziem umożliwiającym łączenie działalności gospodarczej z działaniami uspołeczniającymi wobec spółdzielców lub pracowników, nie mających szans na zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Przedsiębiorstwa komercyjne nie zatrudniają ich z obawy o wynik finansowy, szczególnie wyższe koszty pracy.

PES-y podlegają mechanizmom ekonomicznym. One także muszą osiągnąć rentowność swoich działań, prowadząc jednocześnie program społeczny wobec swoich członków lub pracowników. Jak w warunkach naszego województwa zrównoważyć działaniami ekonomicznymi i pozaekonomicznymi niekorzystną sytuację wyjściową PES?

W pewnym uproszczeniu, beneficjentów (pracowników, spółdzielców) PES można podzielić na trzy grupy, biorąc pod uwagę ich zdolność do wypracowywania dochodu, czyli zapewnienia podmiotowi trwałości:

- osoby z przejściowymi trudnościami w znalezieniu pracy, zmotywowane do jej podjęcia, które po udzieleniu wsparcia lub stworzeniu odpowiednich warunków wykonywania pracy, adaptują się do wymagań stawianych przez pracodawcę i osiągają pożądaną wydajność pracy,
- osoby, które ze względu na trudności (niepełnosprawność, wiek, brak wykształcenia i zawodu, daleki dojazd do miejsca wykonywania pracy, nakazy komornicze, itp.), dotychczas umiejętnie korzystające ze świadczeń, z niską motywacją do podejmowania pracy, bądź podejmujący pracę w szarej strefie,
- osoby niepełnosprawne, wymagające specjalnych warunków pracy, działań terapeutycznych i usprawniających, dowożenia i generalnie sprzyjającego środowiska pracy. Oraz osoby długotrwale bezrobotne, pośród których są uzależnione, pozbawione motywacji do rozwoju osobistego, nie tworzące planów wyjścia z kryzysu, żyjące bieżącą chwilą, wywodzących się ze środowisk pozbawionych kultury pracy, po przeżytych odrzuceniu przez najbliższych, z wieloletnim stażem pobytu w instytucjach opiekuńczych.

Im trudniejsza sytuacja osobista i społeczna beneficjenta, tym większego wymaga wsparcia i tym dłuższy musi być proces korzystnego oddziaływania. Z doświadczeń wynika, że osoby z pierwszej grupy i część z drugiej, nadają się do zatrudnienia w spółdzielniach socjalnych osób fizycznych. Osiągają taki poziom świadczenia pracy, że są gotowi konkurować na otwartym rynku pracy i zapewnić pozycję rynkową PES. Pozostali raczej wymagają krótszego lub dłuższego okresu działań uspołeczniających, poprzedzającego zatrudnienie. Wymagają też stałego oddziaływania w trakcie zatrudnienia. Do takich celów dobrze może służyć spółdzielnia socjalna osób prawnych lub spółdzielnia osób fizycznych z bardzo sprawnym liderem.

Celem społecznym jest przemiana beneficjenta, zapewniająca odpowiednią wydajność pracy i poziom dochodów PES.

Na tym tle tworzą się wyzwania dla organizatorów i założycieli PES w województwie lubuskim, których podjęcie zapewni stabilny rozwój ekonomii społecznej.

- Zaangażowanie władz samorządowych i przedsiębiorców w tworzenie warunków uzyskiwania zleceń, na warunkach pozwalających na finansowanie działalności socjalnej przez PES. Traktowanie tej działalności, jako części programu zabezpieczenia socjalnego lokalnej społeczności.
- Stosowanie klauzul społecznych przy zamówieniach publicznych, gratyfikowanie przedsiębiorstw korzystających z podwykonawstwa PES. Odstępowanie przy konkursach od kryterium cenowego, jako najważniejszego, na rzecz społecznego zaangażowania podmiotów gospodarczych posiadających program istotny dla lokalnej społeczności.
- Wspieranie tworzenia grup gospodarczych spółdzielni, których zwiększony potencjał usługowy i wytwórczy umożliwiłby konkurowanie przy zamówieniach publicznych ogłaszanych przez gminy i powiaty.
- Tworzenie trwałych programów wspierające uspołecznianie beneficjentów wydobywających się z ubóstwa i wykluczenia, zakończone podjęciem pracy. Realizacja tych programów wymaga kooperacji lokalnych władz, jst, organizacji społecznych. Kooperacja powinna być nastawiona na tworzenie środowisk wsparcia, będących otoczeniem dla beneficjentów. Efektem ma być tworzenie alternatywy społecznej dla tendencji i postaw antyzatrudnieniowych.
- Wspieranie liderów PES i finansowanie rzetelnych, długookresowych programów organizacji społecznych, poprawiających społeczne funkcjonowanie osób długotrwale bezrobotnych i niepełnosprawnych.
- Zapewnienie wyraźnej przewagi możliwości zarobkowania w PES nad świadczeniami z innych tytułów, niż praca. Chodzi o przewagę czynnych form wsparcia (staże, praca dofinansowywana)

nad biernymi, zasiłkowymi. Uniknięcie sytuacji, w której oferta pracy w PES jest równa lub nie wiele wyższa od świadczeń z funduszu pracy lub opieki społecznej.

- Zwiększenie ilości ofert prac fizycznych i prostych zajęć, które mogą wykonywać osoby o niskich kwalifikacjach i umiejętnościach zawodowych. Postępująca mechanizacja wielu rodzajów prac, zaawansowane technologie maszyn i urządzeń, automatyzacja, wymagają stałego podnoszenia kwalifikacji, poczucia odpowiedzialności, umiejętności współpracy w grupie pracowniczej. Jest to bariera trudna do pokonania dla wielu osób, spośród których rekrutowani są beneficjenci PES.
- Powiązanie miejsca pracy z miejscem zamieszkania, zwiększające mobilność pracowników szczególnie tych, którzy mają długą drogę dojazdu lub nie ma propozycji zatrudnienia w okolicy miejsca zamieszkania. Potrzebne są hotele pracownicze, mieszkania socjalne i chronione, w których po pracy realizowane będą programy społeczne, zapewniające przestrzeganie i generalizację standardów moralnych.
- Wprowadzenie programu międzypokoleniowej wymiany doświadczeń i umiejętności praktycznych.
- Utworzenie platformy wymiana pracowników i spółdzielców między PES, pozwalającej lepiej wykorzystać ich kwalifikacje, zmniejszyć odległość między miejscem wykonywania pracy, a miejscem zamieszkania, zaoferować program społeczny lepiej dobrany do wyzwań i uwarunkowań beneficjenta.
- Tworzenie i realizacja programów dla zadłużonych beneficjentów, obciążonych nakazami komorniczymi, które pozwalałyby im legalnie zarobkować i jednocześnie regulować bieżące i zaległe zobowiązania. W znaczącej liczbie osoby zadłużone są pracownikami funkcjonującymi w szarej strefie.

*Tekst: Paweł Urbanowicz**

**Paweł Urbanowicz – Prezes Fundacji „Nasz dom” w Lutolu Mokrym*

INSTYTUCJONALNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W LUBUSKIM

Formy pomocy społecznej w województwie lubuskim

W 2013 r. w województwie lubuskim funkcjonowały 42 zakłady stacjonarnej pomocy społecznej, w tym 23 domy pomocy społecznej, w których dostępnych było łącznie 2 875 miejsc (w tym 2 272 w domach pomocy społecznej). Z tej formy pomocy w 2013 r. skorzystało 2 770 mieszkańców, w tym

81,9% stanowili mieszkańcy domów pomocy społecznej. Według danych z **2013** r. w województwie lubuskim funkcjonowało 1 461 rodzin zastępczych. Były to 922 rodziny spokrewnione z dzieckiem, 455 rodzin zastępczych niezawodowych, 84 rodziny zastępcze zawodowe oraz 4 rodzinne domy dziecka. W grupie rodzin zastępczych zawodowych były 42 rodziny pełniące funkcje pogotowia rodzinnego, 11 rodzin wielodzietnych oraz 7 rodzin specjalistycznych.

W ramach pomocy społecznej realizowanej przez powiatowe centra pomocy rodzinie w **2013** r. na pomoc społeczną wydano łącznie 124,8 mln zł (tj. o 5,5% mniej niż w 2010 r.), z tego 80,1% stanowiła pomoc pieniężna. Pomocą objęto 65,1 tys. Lubuszan (tj. o 8,9% mniej niż w 2010 r.).

Środowiskowa pomoc społeczna

Ze środowiskowej pomocy społecznej polegającej na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania, w **2013** r. korzystało 9,5% mieszkańców województwa lubuskiego. Tym samym pomocą objęto około 41,3 tys. gospodarstw domowych, co stanowi 10,7% ogółu gospodarstw domowych w Lubuskiem.

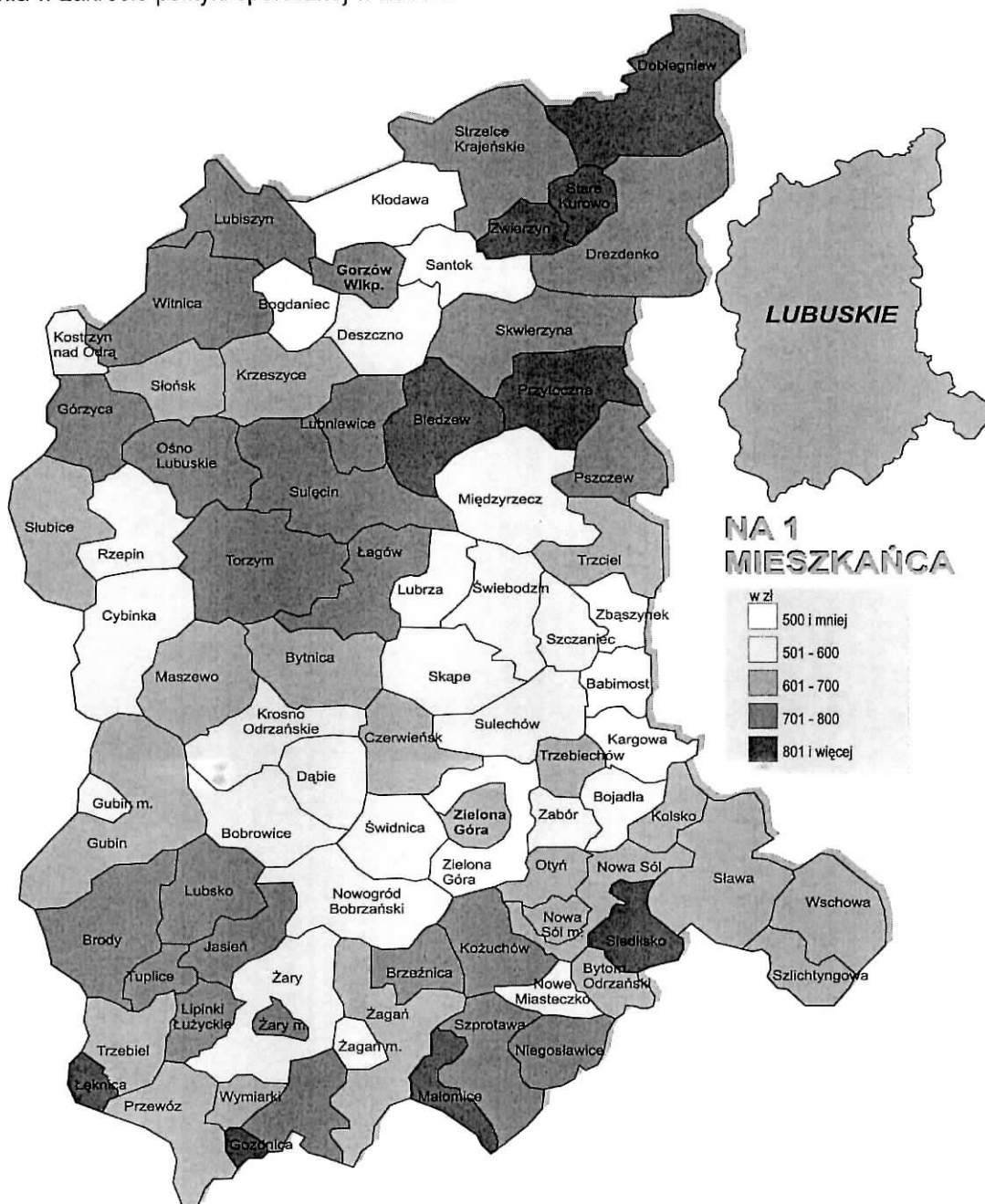
W **2013** r. jednostki samorządu terytorialnego w województwie lubuskim w działach pomoc społeczna oraz pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej zrealizowały wydatki w wysokości 846,5 mln zł (w 2012 r. 823,5 mln zł), co stanowiło 18,3% ogółu wydatków budżetów JST w województwie (19,1% w 2012 r. i 16,3% w 2005 r.).

Blisko 79% wydatków związanych z pomocą i polityką społeczną zrealizowały gminy i miasta na prawach powiatu. Ich łączne wydatki w działach pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej wyniosły ponad 644 mln zł, tj. około 20% ogółu wydatków budżetowych gmin i miast na prawach powiatu w 2013 r. Z budżetów powiatów sfinansowano mniej niż 19% sumy wydatków na pomoc społeczną w województwie, a z budżetu województwa - blisko 2,5%.

Wydatki budżetów gmin i miast na prawach powiatów na pomoc społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły w **2013** r. 653 zł, przy czym najwyższe były w gminach miejskich: Gozdnicza i Łęknica, w gminach wiejskich: Przytoczna, Stare Kurowo, Zwierzyn i Bledzew oraz w gminie miejsko-wiejskiej Małomice. Najniższe wydatki w działach pomoc społeczna oraz pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej poniosły gminy: Babimost i Zbąszynek.

Warto zwrócić uwagę, że gminy o najmniejszych wydatkach na zadania w zakresie pomocy społecznej koncentrują się głównie w powiatach: świebodzińskim i zielonogórskim, tj. w powiatach o relatywnie niskiej stopie bezrobocia.

Mapa 1. Wydatki budżetów gmin województwa lubuskiego w działach pomoc społeczna i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej w 2013 r.

Źródło: Urząd Statystyczny

W województwie lubuskim notuje się wysoki, ale w ostatnich latach malejący wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności (na poziomie 631 osób w 2012 r. i 705 osób w 2010 r. wobec odpowiednio 424 i 456 średnio w kraju).

STAN EKONOMII SPOŁECZNEJ I INFRASTRUKTURA WSPARCIA

Tworząc w 2012 r. Wieloletni regionalny plan działań, brano pod uwagę potrzebę zwiększenia liczby i wzmocnienia kondycji podmiotów ekonomii społecznej. Diagnozy przeprowadzone w maju i czerwcu 2012 roku oraz inne źródła, potwierdziły istnienie takiej potrzeby. W dotychczas przeprowadzonych badaniach stwierdzono, że w województwie lubuskim mamy do czynienia z dużą różnicą między liczbą **potencjalnych** podmiotów ekonomii społecznej a liczbą **realnie** na jej rzecz działających. Usługi świadczone przez PES zalicza się głównie do obszaru biznesu i ekonomii, edukacji oraz rekreacji i turystyki. Ponadto, mimo tworzenia szeroko zakrojonych misji i celów organizacyjnych dotyczących w ponad połowie badanych podmiotów osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem, niepełnosprawnych i chorych czy wspierania rodziny tylko niewielki procent z nich faktycznie stosuje tę zasadę w praktyce. Jest to najważniejszy wskaźnik słabości badanego sektora w województwie lubuskim, ponieważ o ile istnieją w nim potencjalne podmioty ekonomii społecznej, takich, które posługując się metodami biznesowymi aktywizują osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem jest niewiele.

Liderzy ekonomii społecznej

Podstawą rozwoju ekonomii społecznej w regionie są liderzy. To ludzie, którzy chcą ożywić życie społeczne, kulturalne i gospodarcze swoich miejscowości, zmieniać na lepsze swoje środowisko. Aktywnie działają w stowarzyszeniach, spółdzielniach, fundacjach, szukając nowych sposobów na integrację społeczną, rozwój gospodarczy, działalność kulturalną czy sportową. W wielu społecznościach województwa lubuskiego można spotkać osoby, które chętnie działają na rzecz swojego środowiska lokalnego.

W związku z istotną rolą liderów w Programie uwzględniono szereg działań sprzyjających ich wyłanianiu, edukowaniu i wzmocnianiu ich pozycji. Program przewiduje wpływ liderów na rozwój ekonomii społecznej w Regionie. Będą oni reprezentowali swoje środowiska w licznych partnerstwach lokalnych i regionalnych, a także w Regionalnym Komitecie Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES). Oczekuje się, że poszczególne typy instytucji i organizacji wyłonią spośród siebie reprezentantów, stworzą sieci stałej współpracy i klastry na wzór środowisk biznesowych. Przykładem udanego sieciowania jest działalność lubuskich Centrów Integracji Społecznej, które podjęły intensywną i owocną współpracę wyłoniły silną reprezentację.

Program przewiduje wyłanianie i wzmocnianie liderów poprzez różnorodne przedsięwzięcia edukacyjne, na przykład specjalistyczne studia podyplomowe. Z punktu widzenia powodzenia prezentowanego Programu istotne jest, by w każdej gminie znalazły się osoby kompetentne,

zaangażowane, ale także mające poczucie wpływu na proces zmian w swoim środowisku. Ich pozycja będzie wzmocniana, między innymi, poprzez przewidzianą w Programie współpracę z wójtami, burmistrzami i prezydentami miast. Jednym z zadań Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej będzie informowanie władarzy gmin, powiatów i województwa o roli ekonomii społecznej, o znaczeniu działań podejmowanych przez poszczególne organizacje i ich liderów.

Wstępne wyniki badań prowadzonych w 2014 roku przez socjologów z Uniwersytetu Zielonogórskiego dla Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze, wskazują, że w regionie funkcjonuje kilku silnych liderów, którzy, mając odpowiednie warunki będą w stanie stworzyć silne podmioty ekonomii społecznej. W czasie wywiadów indywidualnych i zbiorowych zgłosili oni szereg pomysłów i postulatów dotyczących systemu wsparcia, które zostały uwzględnione w Programie. Istotne wydaje się stopniowe poszerzanie sieci liderów. Wspomniane badania wskazują na duży potencjał współpracy reprezentowany przez liderów zarówno reprezentujących sektor publiczny jak i społeczny. Trudnym wyzwaniem będzie zainteresowanie współpracą przedstawicieli lubuskiego biznesu.

Infrastruktura wsparcia ekonomii społecznej w województwie lubuskim

Podstawową formą wsparcia podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubuskim są od 2013 r. dwa Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). W Zielonej Górze działa OWES obejmujący swym działaniem powiaty: zielonogórski – ziemski i grodzki, żagański, żarski, nowosolski i krośnieński. Ośrodek w Gorzowie Wlkp. pomaga podmiotom z powiatów: gorzowski – ziemski i grodzki, słubicki, strzelecko – drezdenecki, sulęciński i międzyrzecki. Lubuskie OWES-y prowadzone są w ramach projektu Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, działanie 7.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej, poddziałanie 7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej. Liderem projektu jest Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze. Partnerem w projekcie, w subregionie zielonogórskim jest Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej Ośrodek Regionalny w Zielonej Górze, natomiast w subregionie gorzowskim Caritas Diecezji Zielonogórsko – Gorzowskiej. Cele szczegółowe projektów:

- Wzmocnianie współpracy sektorowej na rzecz budowania systemu wsparcia dla istniejących i powstających Podmiotów Ekonomii Społecznej poprzez działania animacyjne w subregionie gorzowskim i zielonogórskim.
- Zwiększenie dostępności do usług prawnych, księgowych, marketingowych, doradztwa biznesowego dla Podmiotów Ekonomii Społecznej oraz doradztwa dla Podmiotów Ekonomii Społecznej i osób zainteresowanych działalnością w sektorze Ekonomii Społecznej w subregionie gorzowskim i zielonogórskim.

- Wypracowanie rozwiązań długookresowych źródeł finansowania spółdzielni socjalnych w okresie realizacji projektu poprzez doradztwo biznesowe dla spółdzielni socjalnych w subregionie gorzowskim i zielonogórskim.
- Podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności z zakresu Ekonomii Społecznej poprzez realizację szkoleń w subregionie gorzowskim i zielonogórskim.
- Promocja Ekonomii Społecznej.

Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej oferują usługi doradcze i specjalistyczne. Udzielają informacji m.in. o tym jak założyć i prowadzić przedsiębiorstwo społeczne, skąd wziąć na nie pieniądze, gdzie szukać zewnętrznych źródeł finansowania, jak napisać dobry, realistyczny biznes plan albo stworzyć strategię działania. Ośrodki udzielają osobom zainteresowanym, w szczególności bezrobotnym i podmiotom ekonomii społecznej wsparcia z dziedziny marketingu, zarządzania, księgowości, prawa, doradztwa biznesowego. Organizują również szkolenia, seminaria, wizyty studyjne i konferencje, których celem jest promocja ekonomii społecznej i zdobywanie lub pogłębianie wiedzy na temat „trzeciego sektora”.

Podmioty ekonomii społecznej i grupy inicjatywne mogą otrzymać również pomoc w ramach projektu "Żary 2020 – innowacyjny system wsparcia ekonomii społecznej". Wsparciem zostanie objętych 80 osób – uczestników czterech edycji projektu. Projekt realizowany jest przez Gminę Żary w partnerstwie z Fundacją „Przedsiębiorczość” w Żarach i obejmuje szkolenia, doradztwo oraz udział w wizytach studyjnych. Głównym celem projektu jest promocja idei spółdzielczości socjalnej, poprzez prowadzenie działań w zakresie szeroko rozumianej reintegracji społecznej i zawodowej osób, o których mowa w art. 4 ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych, wykluczonych społecznie lub zagrożonych wykluczeniem społecznym z co najmniej jednego powodu, spośród wskazanych w art. 7 ustawy o pomocy społecznej, zamieszkujących powiat żarski oraz wspieranie powstających spółdzielni socjalnych, jako inicjatyw zmierzających do tworzenia nowych miejsc pracy.

„Lubuskie Inkubatory Inicjatyw Ekonomii Społecznej” to projekt Związku Młodzieży Wiejskiej wspierający rozwój ekonomii społecznej w województwie lubuskim. Realizowany jest w podziale na dwa subregiony: zielonogórski i gorzowski. W jego ramach oferowana jest pomoc w zakresie doradztwa, szkoleń, przyznania środków finansowych na założenie i/lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej oraz wsparcie pomostowe dla 35 osób w wieku do 30 lat, z miejscowości do 25 tys. mieszkańców.

Podmioty ekonomii społecznej w województwie lubuskim mogą skorzystać także ze wsparcia finansowego – niskooprocentowanych, preferencyjnych pożyczek w ramach pilotażowego projektu BGK. ES Fundusz prowadzony jest przez Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych TISE SA wraz z regionalnymi partnerami Regionalnym Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych z Wrocławia i Związkiem Lustracyjnym Spółdzielni Pracy, filia we Wrocławiu i Poznaniu.

W makroregionie obejmującym województwa opolskie, dolnośląskie, lubuskie i wielkopolskie fundusz dysponował na starcie kwotą pow. 6 mln zł. Według stanu na luty 2015 r. pozostało do rozdysponowania 1,5 mln zł.

WYBRANE ŹRÓDŁA WSPARCIA DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH I PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

Poszukując szans i sposobów rozwiązywania problemów społecznych w województwie, warto wziąć pod uwagę szansę wsparcia dla lokalnych inicjatyw, którą daje rządowy program dotacyjny – Program Operacyjny Funduszu Inicjatyw Obywatelskich (FIO) oraz Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL). Należy również uwzględnić możliwości tkwiące w dotacjach z budżetu województwa lubuskiego. Aby ustalić jakie znaczenie mogą mieć wskazane źródła dla rozwoju aktywności obywatelskiej, a szczególnie aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, zestawiono poniżej najważniejsze informacje na ich temat. Szczególną uwagę poświęcono skuteczności starań o dofinansowanie oraz wielkość uzyskanych środków przez organizacje działające na terenie województwa lubuskiego.

Program Operacyjny Funduszu Inicjatyw Obywatelskich (FIO), powstał w celu pobudzania i wspierania inicjatyw obywatelskich z udziałem sektora organizacji pozarządowych i dąży do zwiększenia ich udziału w realizacji zadań publicznych. Projekty realizowane w ramach PO FIO mają umożliwić obywatelom angażowanie się w różnorodne działania na rzecz innych, swoich wspólnot oraz w tworzenie, realizację i monitoring polityk publicznych.

Podmiotami, które mogą się ubiegać o środki finansowe w ramach Programu FIO w myśl ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie są organizacje pozarządowe (stowarzyszenia oraz jednostki terenowe stowarzyszeń posiadające osobowość prawną, związki stowarzyszeń, fundacje, kółka rolnicze, cechy rzemieślnicze, izby rzemieślnicze, izby gospodarcze) oraz kościelne osoby prawne i jednostki organizacyjne, a także spółdzielnie socjalne.

W poniższej tabeli zestawiono dane, które ilustrują zainteresowanie lubuskich organizacji uzyskaniem dotacji ze źródeł FIO.

Tabela 1. Liczba wniosków złożonych i dofinansowanych oraz ich odsetek w ramach PO FIO

rok	liczba wniosków złożonych	liczba wniosków dofinansowanych	odsetek wniosków dofinansowanych wśród złożonych
2006	37	19	51%
2007	72	12	17%

2008	39	21	54%
2009	64	25	39%
2010	102	19	19%
2011	100	13	13%
2012	109	12	11%

Źródło: opracowanie własne na podstawie MPiPS, Sprawozdanie z realizacji Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w roku 2012

Przedstawione wyżej dane ilustrują dwie tendencje. Z jednej strony, obserwujemy wzrost zainteresowania uzyskaniem dotacji, co może być miarą zwiększenia aktywności organizacji obywatelskich. Z drugiej jednak strony, daje się zauważyć wyraźny spadek skuteczności podjętych starań.

Innym ważnym źródłem wsparcia finansowego jest Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL). Na poziomie regionalnym infrastruktura wsparcia ekonomii społecznej utrzymywana jest ze środków unijnych w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL. Celem tego Poddziałania jest wzmacnianie podmiotów wspierających i realizujących usługi wobec podmiotów ekonomii społecznej oraz budowanie otoczenia sprzyjającego ich rozwojowi. Od 2008 roku łącznie realizowano 17 tego typu projektów.

Organizacje pozarządowe mogą również ubiegać się o dotację z budżetu województwa. W prezentowanej poniżej tabeli została przedstawiona aktywność organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu dotacji z budżetu województwa.

Tabela 2. Liczba dotacji przyznanych z budżetu województwa

Liczba dotacji przyznanych z budżetu województwa na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej dla organizacji pozarządowych na lata 2011 – 2013 rok.		
rok	liczba	Kwota łączna
2011	48	478 400,00
2012	47	405 000,00
2013	22	122 500,00
Liczba dotacji przyznanych z budżetu województwa na realizację zadań z zakresu: profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii, integracji społecznej osób niepełnosprawnych oraz wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej		
rok	liczba	Kwota łączna
2011	68	483 609,00
2012	80	415 140,00
2013	47	289 000,00

Źródło: opracowanie własne ze sprawozdań z realizacji „Programu współpracy Województwa Lubuskiego z organizacjami pozarządowymi” na stronie www.bip.lubuskie.pl

Podsumowując zestawione w tym podrozdziale dane dotyczące wybranych źródeł finansowania podmiotów ekonomii społecznej i inicjatyw na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych, warto podkreślić ich potencjalną, ważną rolę w przyszłości. Powinny być one uwzględnione w Lubuskim Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej i skierowane na wsparcie najbardziej efektywnych działań.

Część II

LUBUSKI PROGRAM ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ

Założenia Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej są spójne z Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej. Odniesienia do Programu Krajowego zostały wyraźnie wskazane w tym dokumencie. Jednak ze względu na inny poziom oddziaływania oraz cechy Regionu, jego założenia posiadają swoją wyraźną specyfikę.

CELE LUBUSKIEGO PROGRAMU ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ

Na potrzeby tego dokumentu przyjęto następującą strukturę celów:

Cel główny – jest pożądanym obrazem rzeczywistości. Cel główny w tym znaczeniu to wyobrażenie tego, co ma zostać osiągnięte dzięki realizacji Programu. Został on zdiagnozowany na podstawie badań sektora ekonomii społecznej w Regionie oraz w trakcie spotkań grup roboczych, w których skład wchodzi przedstawiciele różnych podmiotów.

Cele szczegółowe – realizacja ich jest niezbędna do tego, by cel główny mógł zostać osiągnięty.

Głównym celem Lubuskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej jest:

WZROST ZNACZENIA EKONOMII SPOŁECZNEJ DLA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO
--

Osiągnięcie założonych celów Programu będzie możliwe dzięki działaniom podejmowanym w ramach zawartych w nim priorytetów. Zostały one określone na podstawie potrzeb sektora ekonomii społecznej oraz analizy celów. Powiązanie celów, priorytetów i działań wynika z założenia, że istotne dla rozwoju regionu nie jest wspieranie ekonomii społecznej oraz podmiotów ekonomii społecznej dla nich samych, lecz wspieranie działań służących skutecznemu i efektywnemu pełnieniu przez nie funkcji, korzystnych dla rozwoju regionu.

Cel główny zrealizowany zostanie poprzez cztery cele szczegółowe:

- 1) **Zwiększenie świadomości i partycypacji społeczności lokalnych w rozwoju ekonomii społecznej** – obejmujące działania promocyjne mające na celu wzrost aktywności obywatelskiej na rzecz społeczności lokalnych, promowanie dobrych praktyk w zakresie ekonomii społecznej, jak również działania edukacyjne na poziomie szkolnym, akademickim oraz w ochotniczych hufcach pracy.

- 2) **Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w realizacji regionalnych i lokalnych polityk publicznych** - obejmujące działania związane z promocją zadań publicznych poprzez podmioty zewnętrzne, a w szczególności podmioty ekonomii społecznej, stosowanie klauzul społecznych oraz rozwój usług użyteczności publicznej.
- 3) **Wzrost aktywności zawodowej poprzez system integracji, reintegracji zawodowej i społecznej** – głównie dzięki wspieraniu rozwoju zatrudnienia oraz przygotowaniu do aktywności zawodowej, skierowanemu szczególnie do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które nie mają szans na zatrudnienie.
- 4) **Budowa zintegrowanego systemu wsparcia rozwoju ekonomii społecznej** – obejmującego stworzenie infrastruktury wsparcia dla ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych w województwie lubuskim wraz z zapewnieniem koordynacji działań władz publicznych na rzecz włączenia problematyki ekonomii społecznej do polityk publicznych. Przedstawione powyżej cele realizowane będą za pomocą konkretnych działań (kierunków interwencji publicznej).

Schemat 1. Struktura przedstawiająca cel główny, cele szczegółowe i działania

CEL GŁÓWNY: WZROST ZNACZENIA EKONOMII SPOŁECZNEJ DLA ROZWOJU SPOŁECZNO – GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO	
<p>Cel szczegółowy 1: Zwiększenie świadomości i partycypacji społeczności lokalnych w rozwoju ekonomii społecznej</p>	<p>Priorytet I. Promocja ekonomii społecznej jako narzędzia zmian społeczno-gospodarczych</p> <ul style="list-style-type: none">- Działanie I.1: Promowanie i rozwijanie aktywności obywatelskiej- Działanie I.2: Promowanie dobrych praktyk w zakresie ekonomii społecznej- Działanie I.3: System wsparcia kompetencji lokalnych liderów ekonomii społecznej <p>Priorytet II. Edukacja dla ekonomii społecznej</p> <ul style="list-style-type: none">- Działanie II.1: Edukacja w zakresie ekonomii społecznej na poziomie szkolnym- Działanie II.2: Ekonomia społeczna w Ochotniczych Hufcach Pracy- Działanie II.3: Projekty edukacyjne na rzecz ekonomii społecznej i praktyczne przygotowanie studentów do społecznego biznesu- Działanie II.4: Rozwój ekonomii społecznej w kontekście kapitału społecznego- Działanie II.5: Studia podyplomowe w zakresie ekonomii społecznej, rozwoju lokalnego, rewitalizacji społecznej
<p>Cel szczegółowy 2: Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w realizacji regionalnych i lokalnych polityk publicznych</p>	<p>Priorytet III. Partnerstwo na rzecz zadań i usług publicznych</p> <ul style="list-style-type: none">- Działanie III.1: Wspieranie rozwoju usług użyteczności publicznej realizowanych poprzez ekonomię społeczną- Działanie III.2: Klauzule społeczne (modelowe rozwiązania, promocja, doradztwo) oraz społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne- Działanie III.3: Wsparcie rozwoju partnerstw/klastrów w zakresie ekonomii społecznej
<p>Cel szczegółowy 3: Wzrost aktywności zawodowej poprzez system integracji, reintegracji zawodowej i społecznej</p>	<p>Priorytet IV. Rozwój zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej</p> <ul style="list-style-type: none">- Działanie IV.1: Przygotowanie do aktywności zawodowej- Działanie IV.2: Wspieranie rozwoju zatrudnienia- Działanie IV.3: Publiczne służby zatrudnienia i pomocy społecznej jako instytucje wspierające
<p>Cel szczegółowy 4: Budowa zintegrowanego systemu wsparcia rozwoju ekonomii społecznej</p>	<p>Priorytet V. Koordynacja i instytucjonalizacja ekonomii społecznej</p> <ul style="list-style-type: none">- Działanie V.1: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze jako organizator procesu koordynacji i monitorowania sektora ekonomii społecznej- Działanie V.2: Rada Programowa Partnerstwa na rzecz ekonomii społecznej jako forum ekonomii społecznej województwa lubuskiego- Działanie V.3: Współpraca ROPS i Regionalnego Komitetu Rozwoju ES ze Zrzeszeniem Prezydentów, Burmistrzów i Wójtów Województwa Lubuskiego oraz Konwentem Starostów w działaniu na rzecz rozwoju ekonomii społecznej <p>Priorytet VI. Infrastruktura wsparcia ekonomii społecznej</p> <ul style="list-style-type: none">- Działanie VI.1: Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej- Działanie VI.2: Wsparcie na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych- Działanie VI.3: Fundusz pożyczkowy i poręczeniowy jako

Schemat 2. Struktura przedstawiająca cel główny i cele szczegółowe

